

Gazmend Kapllani (Albánie)

Gazmend Kapllani (* 1967) je spisovatel a novinář albánského původu. Narodil v Lushnjë v Albánii, žije ve Spojených státech. Rodina byla komunistickým režimem Envera Hodžy vyhnána ze země. V roce 1991 Kapllani vedl politické shromáždění v Lushnjë, poté se musel skrývat před tajnou policií, a nakonec utekl do Řecka. Usadil se v Athénách, kde vystudoval filosofii a získal doktorát z politologie a historie. V roce 2015, po čtyřadvaceti letech strávených v Řecku, Kapllani oznámil, že se rozhodl natrvalo opustit zemi; jako důvod uvedl systematickou perzekuci ze strany policie, vyhrůžky neofašistických skupin a zamítnutí žádosti o řecké občanství. Poté se usadil v USA, vyučoval na Emerson College v Bostonu a nyní působí na DePaul University v Chicagu.

V roce 2006 vydal volně autobiografický román *A Short Border Handbook*. Tento bestseller byl přeložen do řečtiny, albánštiny, angličtiny, francouzštiny a italštiny. Francouzský překlad jeho dalšího románu *La dernière page (Poslední stránka)*, příběhu albánského spisovatele žijícího v Řecku, který se vrací vypátrat fakta o otcově životě, vyšel v roce 2015 a získal literární cenu Salon du livre des Balkans v Paříži. Federalist napsal o anglickém překladu jeho románu *My Name Is Europe (Jmenuji se Evropa)* z roku 2017, že „prosazuje výzvu pro sjednocenou Evropu“.

ukázky přeložili Simone Sumelidu, Peter Bien a Hana Pavelková

KRÁTKÁ PŘÍRUČKA O HRANICÍCH

z řeckého originálu přeložila Simone Sumelidu

Úvodem

Hranice nijak zvlášť nemiluju. Nedá se ale ani říct, že bych je nenáviděl. Prostě se jich bojím, a pokaždé když jsem některé na dosah, cítím se nesvůj. Mám na mysli především hranice viditelné, geografické, ty, které oddělují země, státy a národy. V posledních letech jsou stále prostupnější – ve mně ale i dnes vyvolává přechod hranic zvláštní pocit, směs úlevy a rozpaků. Snad za to může můj cestovní pas. Ať je to jakkoli, už jsem si zvykl na ten podezřivý pohled, kterým mě hranice sledují. Já k nim přicházím s touhou a nadějí, nemůžu se dočkat, až je překročím, a ony mě téměř vždy vítají nepřátelsky nebo s nedůvěrou. Snažím se je ukonejšit, přesvědčit, že jim z mé strany nehrozí žádné nebezpečí, ale pokaždé se najde nějaká záminka, proč mě odmítnout, proč se mnou nezacházet jako se sobě rovným. A proto říkám, že již delší dobu trpím hraničním syndromem. Je to druh nemoci, která se jen těžko popisuje. Nenajdete ji na seznamu uznaných psychických poruch, jako například agorafobii, strach z výšek nebo depresi, můžu vám však nastínit příznaky, které ji provázejí. Ne hned teď, trochu později. Každopádně vím, že existují i jiní lidé, spousta jiných lidí, kteří tímto syndromem trpí. Kdo nikdy netoužil přejít hranice nebo jimi nikdy nebyl odmítnut, ten nás jen stěží pochopí.

Můj problematický vztah k hranicím začal dávno v minulosti, když jsem byl ještě dítě.

Protože to, zda budeš trpět syndromem hranic, nebo ne, je do značné míry věcí náhody: záleží na tom, kde se narodíš.

Já jsem se narodil v Albánii.

1

Dostat se do blízkosti hranic v totalitní zemi, jakou byla Albánie do roku 1991, natož je překročit, se rovnalo buď zázraku, nebo smrtelnému hříchu. Bylo jen málo těch, kteří měli to štěstí, že získali povolení.

My ostatní, ta méně šťastná většina, jsme se na ně dívali jako na bytosti z jiné dimenze.

Nám nezbylo než si svět za hranicemi jen představovat anebo v sobě každou představu, každou myšlenku na to, že za hranicemi vůbec nějaký svět existuje, prostě zadusit.

Vymazat z mysli obraz tohoto jiného světa byl vlastně dost dobrý způsob, jak přežít, a to jak duševně, tak fyzicky...

V určitém okamžiku v podvědomí mnoha z nás ztratil „svět za hranicemi“ rysy reality, dostal se mimo náš prostor a čas.

Jak ubíhaly roky a Albánie byla čím dál uzavřenější, izolovanější zemí, stával se „svět za hranicemi“ jinou planetou. Jedni se jí báli a druzí v ní viděli rajskou zahradu. Každopádně to byla jiná planeta.

Proč nám to vlastně vyprávíš?

Možná se ho zeptáte: „Proč nám to všechno vyprávíš?“ Pravdou je, že imigrant, přistěhovalec, zvláště ten z první generace, zpočátku raději mlčí. Brutalita odchodu z domova i prvního kontaktu s neznámou zemí je pro něj stále živá, zůstává v něm strach i obezřetnost, pocit, že není vítán, zášť. Touží po vlasti a současně se jí zříká, cítí vinu i vztek. Imigrant je zmatená bytost, zranitelná, a proto se bojí mluvit. Stačí jen náznak odmítnutí nebo nezájmu z druhé strany, něco ve stylu „co mně je, kamaráde, po tom, odkud jsi a čím sis prošel?“ a imigrant se hned cítí směšný, obnažený, deformovaný. Proto raději neriskuje. O samotě se znovu a znovu vrací ke svým zážitkům a pomalu přesvědčuje sám sebe, že jeho výpověď nikoho nezajímá. A nakonec dochází k tomu, že tak to prostě je, on tu není proto, aby vyprávěl příběhy, ale aby dřel jako kůň a bojoval o přežití. A ostatní nejen, že ho nemůžou pochopit, ale především o to nestojí.

Druhou volbou je jít s kůží na trh a vyprávět. Sdílet příběh svého života, tu bolestnou cestu přistěhovalce plnou rozporů. Imigrant totiž ví, že pokud tohle všechno nedostane ven, mohl by skončit jako zatrpklý neurotik. Naopak, to nejlepší, v co může doufat, je, že bude pochopen – a spolu s ním i všichni ti, kteří nemůžou, neumí, neodvažují se, nebo pros tě nemají čas vyprávět, a tak své příběhy pohřbívají hluboko v sobě. Protože imigranta nepochopíš, dokud si nevyslechněš jeho příběh.

Špatná země

z anglického překladu Petera Biena přeložila Hana Pavelková

Ve chvíli, kdy Karel spatřil svou matku v márnici, ucítil, že se přetrhla pupeční šňůra poutající ho ke středobodu života; připadal si jako loď v přístavu, které hurikán utrhl kotevní lano a teď se zmítá na rozbouřeném moři. Poslední dobou si kladl otázku, jestli se nepotlouká z místa na místo jako migrant v zoufalé naději, že znovu nalezne ztracený středo bod světa, onu násilně přetnutou pupeční šňůru. Po tolika letech nedokázal říct, jestli ji skutečně našel, nebo ne.

Co se týče jeho bratra Fryderyk a, ten se poslušně držel otcovy filozofie, že „i ta nejhorší vlast je lepší než cizina.“ Karel žil v různých zemích, mluvil a psal v různých jazycích, miloval ženy různých etnik. Fryderyk žil ve stejném městě, kde se narodil, ve stejném domě, na stejném podlaží, ve stejném bytě, čímž dokonale splňoval ideál nepřerušené rodinné tradice – což podle jejich otce byla záruka šťastného života a silné identity.

Karel otce naposledy viděl naživu před pěti lety, pár týdnů před tím, než odjel do Ameriky. Překvapilo ho, jak rychle zestárnul – ten, který vždycky působil plný síly a energie, jeden z těch, kdo dokážou svůj věk maskovat čilým pohybem a dobře udržovanou pleť. Tehdy však byla jeho pleť viditelně povadlá a pohyby najednou pomalejší. Ani mentálně nebyl již tak pohotový.

To poslední setkání bylo nejtěžší. Jedli společně večeři v jídelně a otec se Karla zeptal, zda plánuje založit rodinu. Karel se zahanbeně usmál a odpověděl, že jednou snad ano. Potom, aby přerušil ticho, které leželo na stole jako neviditelný kus ledu, Karel nadhodil, že se chystá opustit Řecko a emigrovat do Ameriky. Pokusil se nové stěhování vylíčit jako něco docela obyčejného, jako racionální rozhodnutí, které mu má přinést lepší život. Nezmínil náhodné setkání s Klodi v Aténách, zamítnutí žádosti o řecké občanství, měsíce výhrůzek smrtí, ani to, jak skončil v nemocnici celý od krve, když ho brutálně zmlátili. Báł se, že kdyby mu tohle všechno řekl, otec by jen znovu tím svým známým sarkastickým tónem pronesl: „Jak říkám, i ta nejhorší vlast je lepší než cizina.“

Karla překvapilo, že otec mlčel, když se dozvědělo další emigraci – tentokrát do Ameriky. Až když se Karel chystal vstát od stolu, otec se najednou zeptal: „Neunavuje tě mluvit celý život jazykem cizích lidí?“ Karel měl pocit, jako by mu jediným kouzelným gestem strhl oblečení a odhalil ho až na kůži. Z otcovy tváře vyzařoval temný zármutek. Karel mu pohlédl do očí a tentokrát v nich nebylo ani stopy po obvyklé ironii. Cítil, že mu už nezbývají žádná vhodná slova, a tak raději mlčel.

„Uvidíme se ještě někdy?“ zeptal se otec následující den, když se loučili. V jeho hlase Karel zaslechl náznak prosby, něco takového od něj slyšel vůbec poprvé. „Samozřejmě se zas sejdem,“ odpověděl –další z těch slibů, které nedodržel, stejně jako když slíbil, že se vrátí za šest měsíců. Co se nedodržených slibů týče, Karel se to snažil omlouvat tím, že cesta byla nečekaná, nebo podivnou psychologií uprchlíků, kteří vždycky slibují, že se vrátí, ale nakonec to většina neudělá. Pro Karla byl mýtus o Odysseovi, který se po vyčerpávajících cestách vrátí na Ithaku, jen pouhou pohádkou bez jakékoli vazby na realitu jakéhokoli současného Odyssea. Ti dnešní opouští svou Ithaku, tak jako on, a odjíždějí do neznáma, hází si mincí pro štěstí, ženou se za sny nebo deziluzí –a doufají, že kamkoli půjdou, dokáží z ničeho vytvořit novou

verzi sebe sama. Tahle poslední myšlenka přiměla Karla položit si otázku: nebyl Odysseus jeden z nejrozporuplnějších hrdinů historie?

Dragomani aneb Tajné životy Albánců

z anglického originálu přeložila Hana Pavelková

Prolog

Na svět jsem přišel v noci, kdy sovětské tanky vjely do Prahy. Zatímco socialismus s lidskou tváří umíral na Václavském náměstí, moje matka ležela v porodnici v Tiraně, břicho nafouklé jako balón, kousala do polštáře a do rtů, a hlasitě dýchala jako Sysifos valící kámen. Vedle ní stály dvě porodní asistentky, jedna malá, podsaditá a kulatá jako bečka, druhá hubená a vysoká jako cukrová třtina. Bečka držela matce stehna od sebe a Třtina jí držela hlavu. Za matčina hekání a sténání a hlasitého povzbuzování porodních asistentek – „tlačte, tlačte, tlačte, ještě, ještě, to je ono, to je ono!“ – jsem vyklouzl ze záhadného tunelu celý zakrvácený a vyšel jsem z temnoty na světlo.

Kapitola 1

Babylónskou věž si pamatuju stejně dlouho jako sám sebe. Pohlcovala mého otce od časného rána až do pozdního večera šest dnů v týdnu. Někdy dokonce i v neděli. Přinášel s sebou domů zvláštní odér Věže: politickou paranoii. Jako dítě jsem nechápal, co to znamená. Ani jsem pro to tehdy neměl jméno. Ale časem jsem si vypěstoval instinktivní schopnost to poznat – jakousi předtuchu, podobnou té, jakou mají psi, když vycítí blížící se zemětřesení. Myslím, že lidé mají k politické paranoii přirozený sklon.

Vybavuju si, že otec nosil jakousi průkazku, kterou vlastnili jen lidé, co pracovali v Babylónské věži. Díky tomu malému kousku plastu otec patřil v Albánii mezi vyvolené. Byl překladatelem tyranových knih do francouzštiny. Oficiální název Babylónské věže zněl: „Překladačské centrum slavných děl našeho věčného vůdce Envera Hodži.“ Ale všichni v Tiraně, od žebráků po překladatele, centru říkali Babylónská věž. V tom stalinistickém monstrem vedle centra města se překládaly veškeré šílenosti, co tyran na psal, do osmnácti jazyků.

Překlady se zamykaly do sejfů a přísně střežily, poté je nechali vytisknout v jediné tiskárně v Tiraně, svázat do přepychové vazby a rozesílali je po celém světě. Ty přeložené knihy se stále dají sehnat na všech myslitelných i nemyslitelných místech: našli je na smrtelné posteli slavného francouzského urologa jménem François Malad, v soukromých knihovnách Pol Pota, Mao Ce-tunga a Fidela Castra, v kufru prostitutky z Hanoje zatčené na letišti v Addis Abebě,

v jedné ze zlatých koupelen Muammara Kaddáfího, v sauně ruského oligarchy u jezera Como v Itálii, ve sklepě malého knihkupectví ve francouzském městečku Perpignan, mezi spodním prádlem Ulrike Meinhofové, v soukromé knihovně Augusta Pinocheta, v haldě knih pod postelí Eleny Iparraguirreové, milenky Manuela Rubén Abimaela Guzmán Reynosy, v kokainové laboratoři v Albánii, kde si jich pár schoval tyranův vnuk, a když ho zatkli a zeptali se, proč ty knihy ukrýval právě tam, odpověděl: „Chrání mě před zrakem ďábla.“

Jednotlivá jazyková oddělení byla v Babylonské věži uspořádána hierarchicky a naprosto absurdně. Jazyky, které se považovaly za méně důležité, skončily v prvním patře Věže. Patřily mezi ně i ty, které byly kdysi privilegované, ale z nějakého důvodu ztratily tyranovu přízeň. Ruština byla jedním z nich. Tyran se patnáct let marně snažil naučit rusky, když se ideologicky zamiloval do svého věčného idolu, Josifa Stalina. Oddanost mu příliš nepomohla. Jeho největším úspěchem bylo, když se z paměti rusky naučil dva Stalinovy citáty: „Vděčnost je nemoc psů.“ A „Život se zlepšil, soudruzi. Život je radostnější.“ Stejně jako většina tyranů 20. století, i Enver Hodža byl jazykový anti talent.

Ruštinu vzdal po roztržce s Chruščovem, který vystřídal Stalina, když ho na jeho dače skolila mrtvice. Chruščov, Stalinův věrný pes, prohlásil, že Stalin byl masový vrah a odporný člověk. Chruščov nenáviděl Stalina a všechny, kdo ho stále milovali. Enver Hodža byl zapřisáhlý milovník Stalina. Když ho Chruščov v záchvatu vzteku nazval „kusem hovna“, tyran mu to oplatil a řekl mu, že je „kosmopolitní sračka“ (kosmopolita byl pro stalinisty nejhorší člověk na světě). Když se Enver Hodža s Chruščovem rozhádali, ze Sovětského svazu a Albánie se stali nepřátelé. Tyran se přestal učit rusky a oddělení ruského jazyka v Babylonské věži automaticky putovalo ze třetího patra do prvního.

Až do svého pádu bylo oddělení ruského jazyka známé jako „Nejvyšší ze všech oddělení“. Jeho ředitel, Z. Z. byl známý mimo jiné tím, že přeložil knihu Arona Zalkinda „Dvanáct sexuálních příkázání revolučního proletariátu“. Příkázání, přeložená do albánštiny a vytištěná velkými černými písmeny na bílém papíře, měl Z.Z. připnuté na velkém dřevěném stojanu, který mu stál přímo na stole:

7. Láska budiž monogamní a monandrická (jedna manželka, jeden manžel).

8. Každý pohlavní akt musí být konán s plným vědomím eventuality početí potomka – pamatuj vždy na své potomstvo.

9. Výběr sexuálního partnera nechť se řídí cíli revolučního proletariátu. Flirtování, honění se za sukněmi, koketérie i jiné taktiky sexuálního dobývání nesmí být zaváděny do milostných vztahů.

10. Nepropadneš žárlivosti.

11. Nepropadneš sexuální perverzím.

12. V prospěch revoluce má třída právo zasahovat do pohlavního života svých členů; pohlavní sféra nechť jest vždy podřízena třídnímu zájmu – nikdy do něj nesmí zasahovat, vždy mu musí sloužit.

Týden po propadu do prvního patra se Z. Z. ve sfénové, ubohé kanceláři oběsil. Byla čtyřikrát menší než ta předtím a měla zadržaná okna. Pro tento sebedestruktivní čin použil pásek od kalhot s nápisem „Vyrobeno v SSSR“, který mu daroval Nikita Chruščov, když v červnu roku 1959 poprvé a naposled navštívil Albánii. Ředitel neusnesl ztrátu postavení. V socialismu i kapitalismu lidé jen těžko snášejí ztrátu postavení a výsad. Často kvůli tomu zabíjejí jiné a někdy dokonce i sebe sama. Souměrná ústa překladatelovy ženy, Světlany Kareniny, kterou

potkal v nejšťastnějším období života, kdy v padesátých letech studoval v Moskvě, vydala hrozivý křik: její krásné modré oči byly mezi prvními, co spatřily tělo visící ze stropu kanceláře – houpalo se tam jako komunistická budoucnost Albánie. Z jejího výkřiku všem v budově naskočila husí kůže a němečtí vlčáci, jejichž úkolem bylo strážit Babylonskou věž ve dne v noci, se zuřivě rozštěkali.

Říkalo se, že když Světlana spatřila mrtvého manžela, v šoku a zoufalství zařvala rusky „убийца!“, to znamená „vrazi“. Jiní tvrdili, že křičela něco jiného: „высота“, to znamená rusky „výška“. (Některé kruté jazyky ve Věži dokonce vtipkovaly, že „možná poprvé v životě měl Z.Z. rovnou páteř“). Po důkladném vyšetření případu specialisté z tajné policie došli k závěru, že bez nejmenší pochybnosti Světlana Karenina vykřikla „убийца!“ – a u této verze již zůstalo. Jak se dalo čekat, její manžel, slavný překladatel z ruštiny Z. Z., byl prohlášen za „zběha proletářské revoluce“, za zrádce a lidský odpad. Jeho tělo skončilo v neoznačeném hrobě. Světlana Karenina byla vyhoštěna z Tirany a poslali ji do malého města jménem Stalin. Město Stalin bylo známé tím, že se v jeho bezprostředním okolí těžila ropa a že tam všechno, od komárů po lidi, po ropě smrdělo. Světlana tam žila dva roky, než zemřela na rakovinu.

Oddělení ruského jazyka kleslo do prvního oddělení Babylonské věže a sdílelo tak osud s němčinou, srbochorvatštinou, rumunštinou, bulharštinou, perštinou a vietnamštinou – ta si kdysi získala tyranovy sympatie po vietnamské válce. Kanceláře v prvním poschodí byly malé, měly nízký strop a zadržovaná okna. Na těch zadržovaných oknem byla namalovaná falešná okna. Anonymní tvůrce k nim přimaloval i zelené větve olivovníků, nejspíš chtěl navodit pokojnou atmosféru. Zadržování oken se oficiálně vysvětlovalo tím, že tak budou zaměstnanci chráněni před pohledy čumilů, kteří by mohli nakukovat dovnitř a rušit vysoce důležitou činnost probíhající ve Věži. Ve skutečnosti ale bylo krajně nepravděpodobné, že by se nějaký čumil ke Věži vůbec přiblížil – dnem i nocí ji hlídali desítky policistů v uniformách i v civilu, mladí vojáci se starými kalašnikovými a německými vlčáky. Všichni byli pověřeni důležitým úkolem: okamžitě zlikvidovat kohokoli, kdo by projevil sebemenší náznak nevídané zvědavosti. A tak městem zběsile kolovaly fámy a konspirační teorie: ve Věži prý ve skutečnosti nepracují žádní překladatelé, ale jaderní fyzici, a prý tam vzniká první albánská atomová bomba – což by z Albánie vytvořilo obávaný a respektovaný stát v očích lidstva až do Soudného dne. „V tomhle světě tě žádná zasranej hajzl nerespektuje, pokud nemáš aspoň atomovku,“ šeptali ožralové smrdící cibulí v zakouřeném kebabárně v Tiraně.

V druhém patře Babylonské věže byla angličtina, arabština, španělština, němčina, polština, japonština, čínština a turečtina. Kanceláře ve druhém patře byly prostornější a měly skutečná okna. Výhled z nich však vedl jen na šedivou zeď, kterou záměrně postavili tak blízko, že bylo nemožné se nepařit do hlavy, pokud jste se pokusili vyklonit ven. Tzv. „privilegované jazyky“ byly v třetím patře. Francouzština, řečtina a italština. Otcova kancelář byla v pravém rohu třetího patra a byla ve srovnání s kancelářemi v nižších patrech obrovská. Měla skutečná a velká okna, jimiž mohlo světlo volně pronikat do místnosti, a byl z ní výhled na porodnici v Tiraně, kde jsem se narodil v noci, kdy ruské tanky vtrhly do Prahy.